

ปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๔

เรื่อง

พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์

โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนตรี สุวรรณ

ปาฐกถาชุด “สรีนธร” ครั้งที่ ๒๙

เรื่อง

พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์

โดย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ

คำนำ

เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๐ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธร เทพรัตนราชสุตา ฯ ขึ้นเป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อเฉลิมฉลองศุภมงคลวโรกาสนั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้ก่อตั้งเงินทุน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองพระเกียรติในสมเด็จพระบรมราชกุมารี และทำนุบำรุงส่งเสริม การศึกษาและวิจัยในวิทยาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและ ศิลปวัฒนธรรมไทย กิจกรรมของกองทุนนี้มีหลากหลาย ทั้งที่เป็นการให้ทุนส่งเสริม การวิจัยการให้เงินทุนอุดหนุนการพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า รวมตลอด ทั้งจัดให้มีการแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร อันหมายถึงปาฐกถาที่จัดขึ้นเพื่อ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเทพรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี โดยปาฐก ถูทรงคุณวุฒิในศาสตร์ต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนพระราชหฤทัย โดยสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารีเองทรงพระกรุณาพระราชทานปาฐกถาเรื่อง “วัดพระศรีรัตนศาสดาราม” เป็นประเดิม เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ พระมหากษัตริย์คุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้

เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๕๗ คณะกรรมการบริหารกองทุน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เรียนเชิญ ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ มาแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๒๙ เรื่อง “พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์” ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ โดยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุตา ฯ สยามบรมราชกุมารีเสด็จพระราชดำเนิน ทรงฟังปาฐกถาเรื่องนี้ด้วย

ปาฐกถาเรื่อง “พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์” ดังกล่าว เป็นปาฐกถา ที่เพียบพร้อมด้วยสาระ กอปรทั้งผู้แสดงปาฐกถาก็เป็นผู้ที่มีความรอบรู้และ

เชื่อว่าชายในเรื่องดังกล่าว เพราะได้ทำการศึกษาในด้านนี้มาตลอดเวลาหลายสิบปี นอกจากนั้น ปาฐกถาเรื่องนี้ยังเป็นปาฐกถาที่งามพร้อมทุกแง่มุม หากจะได้จัดพิมพ์ ปาฐกถาดังกล่าวขึ้นเผยแพร่ก็จะเป็นที่พอใจแก่ผู้ที่ได้รับไว้ศึกษาโดยทั่วไป จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้เรียนขออนุญาตจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ ผู้เป็นเจ้าของปาฐกถา เพื่อจัดพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งได้รับความกรุณา อนุญาต นับเป็นพระคุณอย่างสูงแก่มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเชื่อว่า ปาฐกถาเรื่อง “พรมแดนความรู้วิชา ภูมิศาสตร์” จะมีประโยชน์อันนวยวิทยาการแก่ผู้สนใจใฝ่รู้โดยทั่วกัน

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล)
อธิการบดี

คำกราบบังคมทูลของอธิการบดี
ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล
ในการแสดงปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๙
เรื่อง พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์

โดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ

วันศุกร์ที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗

ณ ห้อง ๑๐๕ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล อธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ที่ได้ฝ่าละอองพระบาททรงพระเมตตาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงฟังปาฐกถาชุดสิรินธรในวันนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ก่อตั้งเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เนื่องในศุภมงคลวโรกาสที่ได้ฝ่าละอองพระบาทได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมเฉลิมพระอิสริยยศขึ้นเป็นสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จวบจนถึงปัจจุบัน มีเงินที่มีผู้บริจาคสมทบและดอกผลหลังจากหักค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแล้ว เป็นจำนวนรวมทั้งสิ้น ๔๔,๕๔๖,๗๓๓.๐๓ บาท (สี่สิบล้านห้าแสนสี่หมื่นหกพันเจ็ดร้อยสามสิบสามบาทสามสตางค์) เงินทุนดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาและวิจัยในวิทยาการที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมของชนชาวไทยและศิลปวัฒนธรรมไทย การจัดพิมพ์หนังสือหรือตำราที่ทรงคุณค่า ตลอดจนการจัดปาฐกถาชุด “สิรินธร” ในการจัดปาฐกถาชุด “สิรินธร” คณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลองสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เรียนเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในศาสตร์

ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาแสดงปาฐกถาสืบเนื่องมาโดยลำดับ ในพุทธศักราช ๒๕๕๖ นี้ นับเป็นปาฐกถาชุด “สิรินธร” ครั้งที่ ๒๙ คณะกรรมการบริหารเงินทุนเฉลิมฉลอง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เห็นสมควรให้จัดปาฐกถา เรื่อง “พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์” และได้เรียนเชิญ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ ซึ่งได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติว่าเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าวมาเป็น ผู้บรรยาย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าการปาฐกถาครั้งนี้ จักอำนวยประโยชน์อย่างยิ่งแก่วงวิชาการและจะเป็นแรงบันดาลใจให้มีผู้สนใจศึกษา ค้นคว้า และวิจัยเกี่ยวกับอารยธรรมและศิลปวัฒนธรรม ของชนชาวไทยอย่างต่อเนื่องสืบไป

บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตเบิก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ แสดงปาฐกถา เรื่อง “พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์”

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท ข้าพระพุทธเจ้า ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ รู้สึกสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมหาที่สุดมิได้ที่ใต้ฝ่าพระองพระบาทพระราชทานพระวโรกาสให้ข้าพระพุทธเจ้าเป็นองค์ปาฐกในการแสดงปาฐกถาชุดสิรินธร ครั้งที่ ๒๙ เรื่อง พรหมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตแสดงปาฐกถาครั้งนี้ด้วยภาษาสามัญชน พระพุทธเจ้าคะ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

“ภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์หรือวิชาความรู้ที่ค่อนข้างอาภัพในด้านการยอมรับทางวิชาการเมื่อเทียบกับศาสตร์อื่นๆ ทั้งนี้ สังเกตได้จากการที่บุคคลทั่วไปหรือแม้แต่บุคคลที่อยู่ในวงวิชาการก็ตามมักแสดงอาการสงสัยและมักตั้งคำถามในใจในหลายประเด็นปัญหา เป็นต้นว่า “ภูมิศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยอะไรกันแน่?” “ภูมิศาสตร์ถูกจัดว่าเป็นวิทยาศาสตร์ (Science) หรือเป็นศาสตร์สังคม (Social Sciences)?” “ขอบเขตเนื้อหาของวิชาภูมิศาสตร์มีความกว้าง-แคบมากน้อยเพียงไร?” และ “มีความจำเป็นมากน้อยแค่ไหนที่จะต้องกำหนดให้มีการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในสถาบันการศึกษา?”

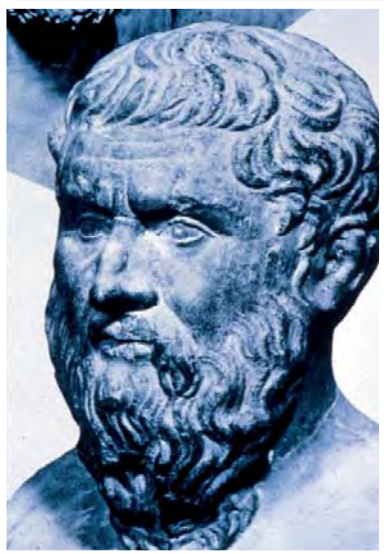
บทความนี้ คือ ความพยายามที่จะตอบข้อสงสัยและทำความเข้าใจกับผู้สนใจทั่วไปว่าวิชาภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์ที่มีความพิเศษเฉพาะที่ศาสตร์อื่นไม่มี ทั้งนี้ ประเด็นสาระที่จะกล่าวถึงในบทความประกอบด้วย (๑) ประวัติและความเป็นมาของวิชาภูมิศาสตร์ (๒) ธรรมชาติของวิชาภูมิศาสตร์ (๓) พรหมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์ (๔) กระบวนการเรียนรู้ในวิชาภูมิศาสตร์ และ (๕) การสรุปเชิงวิเคราะห์ถึงอนาคตภาพของวิชาภูมิศาสตร์ในประเทศไทยว่าสมควรที่จะต้องกำหนดให้มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาแต่ละระดับต่อไปหรือไม่และอย่างไร?”

ความนำ : ความเป็นมาของวิชาภูมิศาสตร์

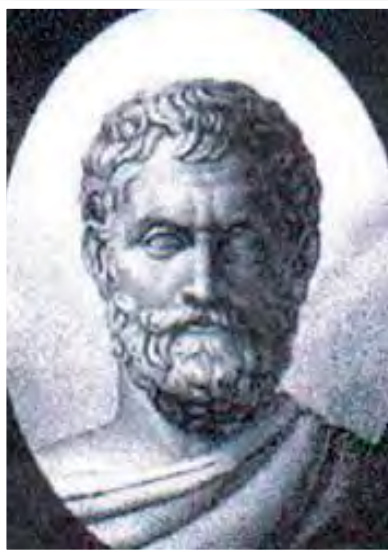
กล่าวตามหลักของความน่าจะเป็นไปได้ (Possibilism + Probabilism) “ภูมิศาสตร์” เป็นสารัตถะความรู้ที่เกิดขึ้นพร้อมกับวิวัฒนาการของมนุษย์ที่เริ่มมี

ความฉลาดและสามารถเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมมากขึ้น (Homo sapiens) เมื่อราว ๑.๘ ล้านปีมาแล้ว สัตว์ดึกดำบรรพ์ยังไม่จัดว่าเป็น “ศาสตร์” แต่อาจจัดว่าเป็น “ศิลป์” เนื่องจากเป็นสัตว์ที่เกี่ยวเนื่องกับการหาวิธีการในการดำรงชีวิตของมนุษย์ในยุคต้นๆ ว่า จะตั้งถิ่นที่อยู่อาศัย ณ ที่ใด และจะแสวงหาอาหารกันอย่างไร ความเป็นศาสตร์ของ “ภูมิศาสตร์” เกิดขึ้นในยุคคลาสสิก (Classical Period) ราว ๒๕๐ ปีก่อนคริสต์ศักราชเมื่อมีการใช้คำว่า “Geography” เป็นครั้งแรกโดยปราชญ์ชาวกรีก ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งเมือง Alexandria (Holt-Jensen, 1999)

ปราชญ์ชาวกรีกที่มีส่วนสำคัญต่อวิวัฒนาการของวิชาภูมิศาสตร์ คือ ธาเลส (Thales : 624-548 BC) และเอแนกซิแมนเดอร์ (Anaximander : 610-547 BC) ในขณะที่ Thales สนใจเรื่องการกำหนดขนาดและตำแหน่งของสิ่งต่างๆ บนพื้นโลก Anaximander กลับให้ความสนใจกับการจัดทำแผนที่โลก โดยใช้มาตราส่วน

ภาพที่ ๑ Herodotus
ที่มา : www.google.co.th

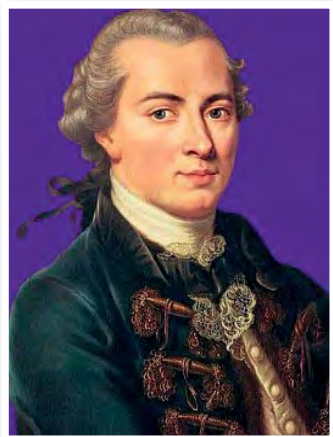
ภาพที่ ๒ Eratosthenes
ที่มา : www.google.co.th

(Martin & James, 1993) ถึงกระนั้นก็ตามงานของปราชญ์ ทั้ง ๒ ท่านก็ยังถูกจัดว่ามีความเป็น “ศิลป์” มากกว่าความเป็น “ศาสตร์” ความเป็น “ศาสตร์” ของภูมิศาสตร์เริ่มปรากฏเด่นชัดขึ้นเมื่อฮิโรโดตัส (Herodotus : 485-425 BC) ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์และทำงานอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งเมือง Alexandria ได้เขียนผลงานทางประวัติศาสตร์โดยอาศัยสภาพการณ์ทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นฐานในการอธิบายประกอบ “ภูมิศาสตร์” ถูกยอมรับว่าเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งเมื่ออีราโทสเทนิส^๑ (Eratosthenes : 276-194 BC) ซึ่งเป็นปราชญ์คนแรกที่สามารถวัดเส้นรอบวงของโลกเสนอให้มีการใช้คำว่า “Geography” เป็นครั้งแรก

สารัตถะความรู้ทางภูมิศาสตร์เริ่มมีความหลากหลายมากขึ้นเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคสมัยใหม่ (Modern period) ซึ่งนับตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๗๐ เป็นต้นมา สิ่งที่น่าสนใจเป็นพิเศษของการก้าวอย่างสำคัญใหม่ของวิชาภูมิศาสตร์ คือ การเป็นผู้นำทางความคิดของนักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมัน เริ่มต้นด้วยอิมมานูเอล คานต์ (Immanuel Kant : 1724-1804) ที่ให้ความสนใจกับภูมิศาสตร์กายภาพและปรัชญาของภูมิศาสตร์เป็นพิเศษ ตามด้วยอเล็กซานเดอร์ ฟอน ฮัมโบลด์ท์ (Alexander von Humboldt : 1769-1859) และคาร์ล ริทเทอร์ (Carl Ritter : 1779-1859) ซึ่งให้ความสนใจกับการศึกษาภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์ภูมิภาคตามลำดับ นอกเหนือจากนี้ยังมีนักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมันที่ให้ความสนใจภูมิศาสตร์มนุษย์ เช่น ทฤษฎีการเลือกทำเลที่ตั้งของ ฟอน ฐูเนน (von Tunnen : 1783-1850) ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานโดยโคห์ล (Kohl : 1850-1875) และความแตกต่างเชิงพื้นที่โดยอัลเฟรด เฮทท์เนอร์ (Alfred Hettner : 1859-1941) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หลังปี ค.ศ. ๑๘๕๐ ภูมิศาสตร์มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้นและมีการขยายขอบเขตของเนื้อหาจากภูมิศาสตร์กายภาพและภูมิศาสตร์มนุษย์ไปสู่เทคนิคและวิธีการทางภูมิศาสตร์มากขึ้น อีกทั้งนักภูมิศาสตร์ที่เคยกระจุกตัวอยู่ในประเทศเยอรมนีก็เริ่มมี

^๑ Eratosthenes ต่อมาในภายหลังได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของวิชาภูมิศาสตร์ (James, 1972)

นักภูมิศาสตร์ที่มีชื่อเสียงในประเทศอื่นมากขึ้น เช่นในฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา อังกฤษ รัสเซีย และสวีเดน ทั้งนี้ นักภูมิศาสตร์เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลและแนวคิดจาก นักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมันซึ่งเป็นอาจารย์ของพวกเขา (Haggett, 1972)

(A)

(B)

(C)

ภาพที่ ๓ Immanuel Kant (A) Alexander von Humboldt (B) และ Carl Ritter (C)

ที่มา : www.google.co.th

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของภูมิศาสตร์สมัยปฏิรูปเป็นต้นมา สาธารณศาสตร์ที่เป็นจุดเน้นของวิชาภูมิศาสตร์ได้พัฒนาไปอีกขั้นหนึ่ง นักภูมิศาสตร์ในยุคของการปฏิรูปนี้ยอมรับนิยามใหม่ของวิชาภูมิศาสตร์ว่าหมายถึง “ศาสตร์เชิงพื้นที่” (Spatial Science) ภายใต้ นิยามใหม่นี้สาระของภูมิศาสตร์ถูกเน้นและให้ความสำคัญเป็นพิเศษเกี่ยวกับการวิเคราะห์และสังเคราะห์เหตุการณ์และ/หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่บนพื้นโลก (ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, ๒๕๔๙) การศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ในสมัยของการปฏิรูปมีใช้การศึกษาเพียงว่ามีอะไรบางอย่างที่ปรากฏบนพื้นโลก แต่จะเพิ่มคำอธิบายเชิงเหตุผลด้วยการวิเคราะห์และ/หรือสังเคราะห์ว่าทำไมจึงปรากฏ และมีปรากฏที่อื่นอีกหรือไม่ เพราะเหตุใด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือภูมิศาสตร์สมัยใหม่ให้ความสำคัญกับภูมิศาสตร์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Geography) มากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นวิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์มิได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะการสำรวจภาคสนาม การใช้แผนที่ หรือภาพถ่ายทางอากาศ แต่มีเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์มากขึ้น ได้แก่ รีโมทเซนซิง (Remote Sensing) ระบบภูมิสารสนเทศ (Geographic Information System : GIS) และระบบการกำหนดพิกัดบนพื้นโลก (Global Positioning System : GPS) (มนัส สุวรรณ, ๒๕๕๒)

ธรรมชาติของวิชาภูมิศาสตร์

เป็นการยากที่จะอธิบายเพียงสั้น ๆ ว่าธรรมชาติ (ซึ่งหมายถึงความเป็นเนื้อแท้หรือแก่นแท้) ของวิชาภูมิศาสตร์คืออะไร ไม่เหมือนกับศาสตร์สังคมหลายสาขา เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ รวมไปถึงศาสตร์บริสุทธิ์อย่างเช่น ชีววิทยา และเคมี ที่สามารถบ่งบอกได้อย่างชัดเจนโดยง่ายว่าเป็นศาสตร์ที่ศึกษาหรือเกี่ยวข้องกับอะไร ธรรมชาติของวิชาภูมิศาสตร์สามารถพิจารณาได้ในหลายมิติ ดังนี้

๑. พิจารณาโดยความหมายจากรากศัพท์ “ภูมิศาสตร์” (Geography) มาจากคำว่า “ภูมิ” ซึ่งหมายถึงพื้นดินหรือพื้นโลก (Greek word : ge, geo : earth)

และคำว่า “ศาสตร์” ซึ่งหมายถึงวิชาความรู้ (Greek word : grafein : to draw ; graphe : description) พิจารณาจากรากศัพท์ดังกล่าว “ภูมิศาสตร์” จึงหมายถึง วิชาความรู้ที่เกี่ยวกับพื้นดินหรือพื้นโลก (Description of the earth) (James, 1972 และ Holt-Janson, 1999)

๒. ภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์เชิงพื้นที่ซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับการอธิบาย การปรากฏของสิ่งต่างๆ บนพื้นโลก นักภูมิศาสตร์ไม่ได้มองสิ่งที่ปรากฏเท่าที่มัน ปรากฏแต่พยายามหาคำอธิบายว่าทำไมมันจึงปรากฏ ที่อื่นมีปรากฏด้วยหรือไม่และ อะไรคือเหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งนั้นปรากฏในบางพื้นที่แต่ไม่ปรากฏในอีกบางพื้นที่ ธรรมชาติของภูมิศาสตร์กรณีนี้นักภูมิศาสตร์ชาวเยอรมัน Alfred Hettner และ Otter Schluter นิยามไว้ว่าเป็นเรื่องของความแตกต่างเชิงพื้นที่ (Areal differentiation) (James, 1972)

ในยุคของการปฏิรูปทางภูมิศาสตร์หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ศาสตร์เชิงพื้นที่ ได้พัฒนาไปอีกระดับหนึ่ง กล่าวคือ แทนที่จะกล่าวถึงเฉพาะความแตกต่างเชิงพื้นที่ เหมือนภูมิศาสตร์ในยุคใหม่ ความหมายเชิงพื้นที่ได้ให้ความสำคัญเฉพาะเจาะจง มากขึ้นสำหรับเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นบนพื้นโลก ศาสตร์เชิงพื้นที่ ในยุคปฏิรูปนี้ได้มุ่งอธิบายเพียงว่าทำไมเหตุการณ์หรือสถานการณ์จึงปรากฏและ/ หรือไม่ปรากฏในพื้นที่ แต่ยังมีมุ่งที่จะทำการอธิบายเพิ่มเติมในเรื่องของที่ตั้ง (Site) และทำเล (Situation) ซึ่งหมายถึงตำแหน่งของสิ่งที่ปรากฏ และสภาพแวดล้อมที่อยู่โดยรอบสิ่งที่ปรากฏตามลำดับ (de Blij, 1995 & de Blij & Muller, 1994)

๓. ภูมิศาสตร์ยังไม่สามารถถูกกำหนดตำแหน่ง (Positioning) ของความเป็นศาสตร์ที่ชัดเจนได้ ยังเป็นที่ถกเถียงกันในวงกว้างในหมู่นักภูมิศาสตร์ว่าตกลง แล้วภูมิศาสตร์ควรถูกจัดเป็นศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) หรือเป็นศาสตร์สังคม (Social Sciences) มหาวิทยาลัยในต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งใน สหรัฐอเมริกาหลายแห่งมีภาควิชาภูมิศาสตร์อยู่ในคณะหรือวิทยาลัยที่เป็นสาย วิทยาศาสตร์ ในขณะที่หลายมหาวิทยาลัยกำหนดตั้งภาควิชาภูมิศาสตร์ไว้ในคณะ

หรือวิทยาลัยในสายสังคมศาสตร์ ความไม่ชัดเจนนี้พบเห็นได้เช่นเดียวกันกับกรณีของการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย บางมหาวิทยาลัยมีภาควิชาภูมิศาสตร์อยู่ในคณะอักษรศาสตร์ ในขณะที่บางมหาวิทยาลัยกำหนดตั้งภาควิชาภูมิศาสตร์ไว้ในคณะมนุษยศาสตร์หรือไม่ก็คณะสังคมศาสตร์ ที่ดูจะสับสนมากไปกว่านี้คือ ภูมิศาสตร์จัดให้มีการเรียนการสอนในคณะหรือวิทยาลัยในสายสังคมศาสตร์และ/หรือมนุษยศาสตร์ แต่การให้ปริญญา กลับให้เป็นวิทยาศาสตร์บัณฑิต (วท.บ.) เช่น กรณีของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม มีสิ่งที่น่าสังเกตและควรแก่การพิจารณาเป็นอย่างยิ่งเมื่อเอาแก่นสาระของวิชาภูมิศาสตร์ขึ้นมาเป็นประเด็นความคิดเห็น ในทางวิชาการได้มีการแบ่งศาสตร์ออกเป็น ๔ กลุ่มหลัก คือ ศาสตร์ธรรมชาติ ศาสตร์บริสุทธิ์ (Pure Sciences) ศาสตร์ประยุกต์ (Applied Sciences) และศาสตร์สังคม ศาสตร์ธรรมชาติ คือ วิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นไปตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ เช่น การโคจรของดาวเคราะห์ต่าง ๆ รอบดวงอาทิตย์ การเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก ด้วยกระบวนการทางกายภาพ และวัฏจักรชีวิตของพืชและสัตว์ ศาสตร์บริสุทธิ์ คือ ศาสตร์ที่มีความพิเศษเฉพาะและมีความเกี่ยวพันเชิงเนื้อหากับศาสตร์อื่นค่อนข้างน้อย ศาสตร์ในกลุ่มนี้ คือ ชีววิทยา เคมี และฟิสิกส์ กรณีของศาสตร์ประยุกต์ เป็นกลุ่มของศาสตร์ที่เกิดขึ้นหลังศาสตร์ ๒ กลุ่มแรก ศาสตร์กลุ่มนี้เกิดขึ้นเพราะปรากฏหรือผู้รู้มองเห็นว่า ลำพังการศึกษาเฉพาะศาสตร์ของใครของมัน สิ่งที่ได้คือองค์ความรู้ในศาสตร์นั้นๆ เท่านั้น ผลลัพธ์ (Outcome) ที่น่าจะเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของมนุษย์มีน้อย การนำศาสตร์ ๒ กลุ่มแรกมาบูรณาการเข้าด้วยกันน่าจะก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่หลากหลายและมีประโยชน์ต่อชีวิตของมนุษย์มากขึ้น ตัวอย่างของศาสตร์ในกลุ่มนี้ คือ แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์ และวิศวกรรมศาสตร์ เป็นต้น ศาสตร์กลุ่มสุดท้าย คือ ศาสตร์สังคมซึ่งในเชิงของความคิดและการปรากฏจริงเกิดขึ้นนานมาแล้ว นานจนสามารถกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นพร้อมๆ กับพัฒนาการของความเป็นมนุษย์ ศาสตร์ทางสังคม คือ วิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของมนุษย์โดยแยกออกเป็น ๒ กลุ่มย่อยขึ้นอยู่กับประเด็นความสนใจ ถ้าความสนใจ

เน้นไปที่การให้คุณค่าของความเป็นสัตว์สังคมของมนุษย์ และสุนทรียภาพของความเป็นมนุษย์ ศาสตร์สังคมกลุ่มย่อยแรก เรียกว่า “มนุษยศาสตร์” (Humanities) วิชาศาสนาและปรัชญา ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และจิตวิทยาถูกจัดอยู่ในกลุ่มย่อยแรกนี้ เมื่อไรก็ตามที่ความสนใจในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ว่าจะทำอย่างไรให้เกิดความสงบเรียบร้อยขึ้นในสังคม เมื่อนั้นศาสตร์สังคมกลุ่มย่อยที่ ๒ คือ “สังคมศาสตร์” เช่น นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์จะถูกกล่าวถึง

แม้จะมีความชัดเจนในการแบ่งกลุ่มของศาสตร์ออกเป็น ๔ กลุ่มดังที่กล่าวแล้วข้างต้นก็ตาม แต่ภูมิศาสตร์เมื่อพิจารณาโดยแก่นแท้ของเนื้อหาสาระแล้วก็ยังไม่สามารถกำหนดตำแหน่งให้อยู่ในศาสตร์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการแน่นอนได้สาระของภูมิศาสตร์ส่วนหนึ่งมีคุณสมบัติของความเป็นศาสตร์ธรรมชาติ (ระบบสุริยะ ดิน น้ำ และอากาศ) ส่วนหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์บริสุทธิ์ (ฟิสิกส์ และชีววิทยา) และอีกส่วนหนึ่งมีความเป็นศาสตร์สังคมเพราะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ ด้วยจุดอ่อนในการที่ไม่สามารถกำหนดตำแหน่งของภูมิศาสตร์ได้แน่นอนดังที่กล่าว ผู้เขียนมักจะอ้างเอาเป็นโอกาสเสมอๆ ในฐานะนักภูมิศาสตร์ว่า “ภูมิศาสตร์” เป็นศาสตร์ที่มีความได้เปรียบศาสตร์อื่นเนื่องจากมีเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมกว้างขวาง ในขณะที่ผู้รู้ในศาสตร์อื่นจะ **รู้ลึก** เฉพาะในศาสตร์ของตนเอง แต่นักภูมิศาสตร์จะเป็นผู้ที่มีความ **รู้รอบ** สิ่งที่ผู้เขียนมักจะกล่าวอ้างเช่นกันคือ ภูมิศาสตร์เป็นศาสตร์แห่งการสังเคราะห์และบูรณาการ (Science of synthesis & integration) ผู้ที่ต้องการเรียนรู้และเข้าใจในศาสตร์ที่ตัวเองสนใจได้อย่างลึกซึ้งซึ่งควรต้องมีความรู้ในวิชาภูมิศาสตร์เป็นพื้นฐาน สอดคล้องกับคำกล่าวของ von Humboldt และ Ritter ที่ว่าภูมิศาสตร์เป็นเสมือน “แม่แห่งสรรพศาสตร์” (Geography as a mother of sciences) (James, 1972)

๔. ภูมิศาสตร์ ด้วยเนื้อหาสาระมีความเป็น “ศาสตร์” คือ เป็นองค์ความรู้ ไม่ว่าจะเป็นสาระในส่วนของความเป็นศาสตร์ธรรมชาติ ศาสตร์บริสุทธิ์ หรือศาสตร์สังคม ในทางกลับกันด้วยวิธีการศึกษาภูมิศาสตร์มีความเป็น “ศิลป์” เนื่องจากต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการในการได้มาซึ่งข้อมูลและวิธีการสังเคราะห์ข้อมูลโดยเฉพาะ

อย่างยิ่งเทคนิคและวิธีการในการใช้เครื่องมือทางภูมิศาสตร์ นับตั้งแต่การสำรวจภาคสนาม การทำแผนที่ การแปลภาพถ่ายทางอากาศ การตีความจากภาพถ่ายดาวเทียม การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยระบบภูมิสารสนเทศและระบบการกำหนดพิกัดบนพื้นโลก

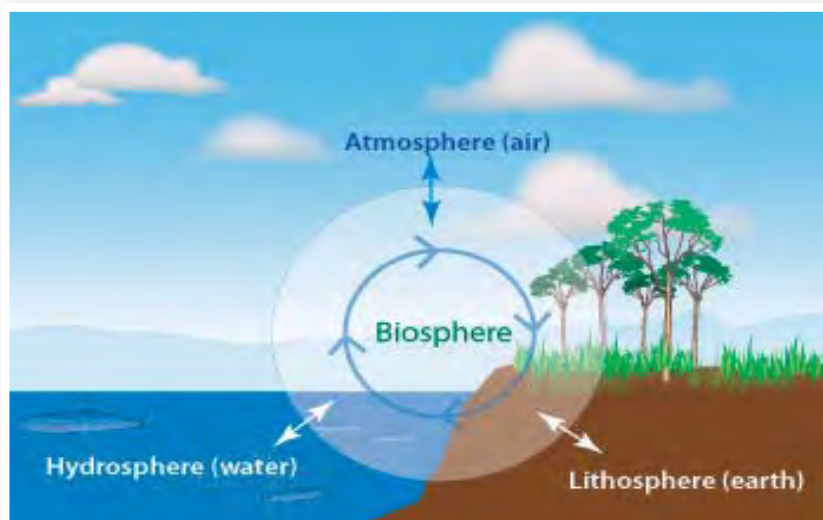
พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์

เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสาระของภูมิศาสตร์อย่างลึกซึ้งและเป็นระบบภายใต้หัวข้อ “พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์” ผู้เขียนขออนุญาตที่จะแยกอธิบายออกเป็น ๒ ส่วน ส่วนแรกจะเป็นการอธิบายเพื่อทำความเข้าใจในสาระที่เป็นแกนกลาง (Core content) ของภูมิศาสตร์ซึ่งขอเรียกว่าเป็น “พรมแดนความรู้ด้านภูมิศาสตร์” ส่วนที่ ๒ จะกล่าวถึงการนำเอาสาระแกนกลางจากส่วนที่ ๑ ไปสู่กระบวนการเรียนการสอนและการสร้างความรู้ให้กับผู้เรียน ขอเรียกในส่วนหลังนี้ว่า “พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์”

ในส่วนของ “พรมแดนความรู้ด้านภูมิศาสตร์” สามารถอธิบายขยายความได้จากธรรมชาติของวิชาภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของความหมายดังที่กล่าวถึงแล้วก่อนหน้านี้ พิจารณาจากรากศัพท์ “ภูมิศาสตร์” ถูกนิยามสั้นๆ ง่ายๆ ว่าหมายถึงวิชาที่ว่าด้วยพื้นดินหรือพื้นโลก อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่าโลกแม้จะมีใช้ดาวเคราะห์ที่ใหญ่ที่สุดในระบบสุริยะ (Solar system) แต่โลกก็ไม่ใช่ดาวเคราะห์ที่มีขนาดเล็กที่สุดเช่นเดียวกัน สำคัญเพิ่มมากขึ้นคือโลกยังถูกเชื่อเท่าที่มีหลักฐานปรากฏในปัจจุบันว่าเป็นดาวดวงเดียวในจักรวาล (Universe) ที่มีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ ด้วยเหตุนี้ขอบเขตความหมายของภูมิศาสตร์ที่บอกนัยเชิงพื้นที่ว่าเป็นพื้นดินหรือพื้นโลกนั้น จึงมิได้หมายความถึงเพียงพื้นดินหรือพื้นโลกเท่านั้น แต่หมายรวมเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏบนพื้นโลกเข้าไว้ด้วย หากจะนำเอาทุกสิ่งทุกอย่างดังกล่าว มากำหนดเป็นพรมแดนความรู้ด้านภูมิศาสตร์เพื่อเป็นสาระแกนกลางคงเป็นเรื่องที่ทำได้ลำบาก เพราะไม่รู้จะใช้วิธีการใดอธิบายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏบนพื้นโลกที่มีทั้งความหลากหลายและปริมาณมหาศาล ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนในพรมแดนความรู้จึงได้มีการนำเอาส่วนประกอบ (Elements) ต่าง ๆ

ที่ปรากฏบนพื้นโลกมาจัดรวมกันเป็นองค์ประกอบ (Components) หลัก ๔ องค์ประกอบหรือ ๔ ส่วน (Spheres) ของวิชาภูมิศาสตร์ ทั้ง ๔ ส่วนที่เป็นสาระแกนกลางของภูมิศาสตร์ประกอบด้วยส่วนของพื้นดิน (Lithosphere) ส่วนของพื้นน้ำ (Hydrosphere) ส่วนของบรรยากาศ (Atmosphere) และส่วนของชีวลัยหรือสิ่งมีชีวิต (Biosphere) (Strahler & Strahler, 1997)

ประเด็นที่ต้องทำความเข้าใจ ณ จุดนี้ คือ ทั้ง ๔ องค์ประกอบหลักที่เป็นสาระแกนกลางของภูมิศาสตร์ดังกล่าวนี้ มิได้ให้ความสำคัญกับการอธิบายเป็นรายองค์ประกอบ แต่จะทำความเข้าใจในองค์ประกอบทั้ง ๔ ส่วนแบบสังเคราะห์และบูรณาการ การศึกษาหรือทำความเข้าใจเพียงองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งเป็นการเฉพาะ จะไม่เป็นภูมิศาสตร์แต่อาจเป็นศาสตร์ธรรมชาติหรือศาสตร์บริสุทธิ์แล้วแต่กรณี เมื่อไรก็ตามที่มีผู้สนใจศึกษาเฉพาะส่วนของภาคพื้นดิน หรือภาคพื้นน้ำ หรือบรรยากาศ แสดงว่าเขาเหล่านั้นกำลังศึกษาสาระที่เป็นศาสตร์ธรรมชาติ

ภาพที่ ๔ องค์ประกอบที่สำคัญของโลก

ที่มา : www.google.co.th

เมื่อไรก็ตามที่ผู้สนใจศึกษาเฉพาะส่วนของสิ่งมีชีวิต พวกเขาเหล่านั้นกำลังศึกษาสาระที่เป็นศาสตร์บริสุทธิ์คือชีววิทยา (Biology) ขออธิบายขยายความเพิ่มเติมเพื่อให้เกิดความลึกซึ้งทางวิชาการมากขึ้นว่าการศึกษาและการทำความเข้าใจเฉพาะส่วนในองค์ประกอบทั้ง ๔ ของพื้นโลก แต่ละส่วนจะมีศาสตร์ย่อยที่รองรับสาระขององค์ประกอบนั้นๆ อยู่ กล่าวคือ ในการทำความเข้าใจส่วนของภาคพื้นดิน ถ้าผู้ศึกษาสนใจในโครงสร้างหรือองค์ประกอบของดิน ศาสตร์ย่อยที่รองรับคือ **ปฐพีศาสตร์** (Soil Science) และถ้าผู้ศึกษาสนใจในโครงสร้างของเปลือกโลก ศาสตร์ย่อยที่รองรับคือ **ธรณีวิทยา** (Geology) ทำนองคล้ายกัน การศึกษาในส่วนของภาคพื้นน้ำ ผู้ที่สนใจในส่วนของน้ำจืดจะมี **อุทกศาสตร์** (Hydrology) เป็นศาสตร์ย่อยที่รองรับ แต่ถ้าความสนใจไปอยู่ที่น้ำเค็ม ศาสตร์ย่อยที่จะรองรับคือ **สมุทรศาสตร์** (Oceanography) ในส่วนของบรรยากาศ ๒ ศาสตร์ย่อยที่รองรับคือ **อุตุนิยมวิทยา** (Meteorology) เมื่อผู้ศึกษาสนใจคุณสมบัติของอากาศเฉพาะถิ่นและเฉพาะเวลา และจะมี **อากาศวิทยา** (Climatology) รองรับ ถ้าความสนใจเน้นไปที่คุณสมบัติของอากาศในพื้นที่กว้างขวางและกรอบเวลายาวนาน กรณีของชีวลัยซึ่งเป็นส่วนของสิ่งมีชีวิตและเป็นศาสตร์บริสุทธิ์ก็มิได้มีความแตกต่างไปจากส่วนอื่นที่กล่าวแล้ว ส่วนของสิ่งมีชีวิตนี้ถ้าผู้สนใจศึกษาเฉพาะพืช ศาสตร์ย่อยที่รองรับคือ **พฤกษศาสตร์** (Botany) และถ้าสนใจศึกษาเฉพาะในส่วนของสัตว์ศาสตร์ย่อย ที่รองรับคือ **สัตววิทยา** (Zoology)

ความเป็นศาสตร์สังเคราะห์หรือศาสตร์แห่งการบูรณาการของภูมิศาสตร์ อยู่ตรงที่การศึกษาและการทำความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์ (Interrelation) ระหว่างองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง ๔ องค์ประกอบ การทำความเข้าใจในปฏิสัมพันธ์ของสาระแกนกลาง ๓ ส่วนของภูมิศาสตร์ คือ ภาคพื้นดิน ภาคพื้นน้ำ และภาคบรรยากาศ ซึ่งรู้และเรียกกันว่า **ภูมิศาสตร์กายภาพ** (Physical Geography) เมื่อไรก็ตามที่มีการเพิ่มสาระแกนกลางส่วนที่ ๔ เข้าไปจะพัฒนาไปเป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับภาคพื้นดิน ภาคพื้นน้ำ และภาคบรรยากาศ ซึ่งรู้และเรียกกันว่า **ภูมิศาสตร์ชีวภาพ** หรือ **ชีวภูมิศาสตร์** (Biogeography) (www.geography.about.com)

กรณีของพรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์ในส่วนที่ ๒ ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในสถาบันการศึกษามีขอบเขตของเนื้อหาสาระที่ค่อนข้างชัดเจนมากในปัจจุบัน (ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๐ เป็นต้นมา) เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิศาสตร์ในยุคใหม่ (ค.ศ. ๑๙๗๐-๑๙๕๐) ถึงแม้ภูมิศาสตร์ในยุคใหม่มีนักภูมิศาสตร์ที่มีชื่อเสียงกระจายอยู่ในหลายประเทศทั้งยุโรปและอเมริกา แต่พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์ยังถูกจำกัดอยู่กับภูมิศาสตร์กายภาพเป็นหลัก มีสาระของภูมิศาสตร์ภูมิภาคและสาระของภูมิศาสตร์ในฐานะศาสตร์เชิงพื้นที่ที่อยู่บ้างแต่ก็ไม่เด่นชัดเท่ากับการให้ความสำคัญกับองค์ประกอบทางกายภาพของพื้นโลก ที่น่าสังเกตเพิ่มเติมมากไปกว่านี้ คือ การเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในยุคใหม่ไม่มีการแบ่งแยกหรือจัดหมวดหมู่ของวิชาภูมิศาสตร์เป็นกลุ่มที่เด่นชัด กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ยังไม่มีแขนงที่เชี่ยวชาญเฉพาะเจาะจง (Field of specialization) พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์ในปัจจุบันซึ่งถูกเรียกว่าเป็นยุคของการปฏิรูป สาระของวิชาภูมิศาสตร์ได้ถูกจัดเป็นกลุ่มเพื่อให้ผู้สนใจศึกษาเลือกแขนงที่ตนเองต้องการมีความรู้และความเชี่ยวชาญเฉพาะ จนสามารถบอกได้ว่าเมื่อจบจากการศึกษาแล้วตัวเองเป็นนักภูมิศาสตร์ที่เชี่ยวชาญในแขนงใด คล้ายกับผู้ที่จบการศึกษาทางการแพทย์ที่สามารถเลือกสาขาความเชี่ยวชาญของตัวเองได้ว่าจะจะเป็นแพทย์อายุรกรรมแพทย์ศัลยกรรม หรือ จักษุแพทย์ เป็นต้น

การเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในปัจจุบันแบ่งแยกตามเนื้อหาสาระออกได้เป็น ๓ กลุ่มหลักประกอบด้วย (๑) ภูมิศาสตร์กายภาพ (๒) ภูมิศาสตร์มนุษย์ (Human Geography) และ (๓) เทคนิคและวิธีการทางภูมิศาสตร์ (Techniques in Geography)

สาระของวิชาภูมิศาสตร์ในกลุ่มภูมิศาสตร์กายภาพมีขอบเขตค่อนข้างกว้างขวางเมื่อเทียบกับสาระในกลุ่มอื่น กล่าวคือ มีสาระครอบคลุมความรู้และข้อเท็จจริงทั้งหมดขององค์ประกอบที่สำคัญทั้ง ๔ ส่วนของโลก คือ ดิน น้ำ อากาศ และสิ่งมีชีวิต การเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์กายภาพจะเริ่มด้วยการทำความเข้าใจสถานภาพของโลก (Earth's settings) ในฐานะดาวเคราะห์ดวงหนึ่งของระบบ

สุริยะะ เนื้อหาว่าด้วยตำแหน่ง ขนาด การโคจร การกำหนดตำแหน่งบนพื้นโลกด้วย ละติจูด (Latitude) และลองจิจูด (Longitude) รวมทั้งความรู้พื้นฐานของการทำแผนที่และการใช้ประโยชน์จากแผนที่ได้ผนวกรวมไว้ในส่วนเริ่มต้นนี้ จากนั้นจะเป็นการศึกษารายละเอียดในส่วนของพื้นดินซึ่งประกอบด้วยสัณฐานของโลก ชั้นดิน/ชั้นหิน กระบวนการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก และลักษณะภูมิประเทศ ในส่วนของภาคพื้นน้ำสาระของภูมิศาสตร์กายภาพกล่าวถึงในเชิงสมุทรศาสตร์ มากกว่าอุทกวิทยา โดยเนื้อหาที่ถูกกำหนดไว้ในส่วนนี้คือ กระแสน้ำในมหาสมุทร (Ocean currents) และน้ำขึ้น-น้ำลง (Tides) สำหรับองค์ประกอบส่วนที่สามของพื้นโลกคือ บรรยากาศมีเนื้อหาสาระครอบคลุมตั้งแต่ชั้นบรรยากาศ องค์ประกอบที่สำคัญของอากาศ ภูมิอากาศ (Climate) ลักษณะอากาศ (Weather) และการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในภูมิภาคต่างๆ ของโลก องค์ประกอบสุดท้ายคือ ส่วนของสิ่งมีชีวิตซึ่งแม้จะมีข้อจำกัดประกอบกายภาพของพื้นโลกแต่ก็กำหนดไว้เป็นเนื้อหา เพื่อให้เข้าใจปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบทางกายภาพทั้งหมดว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ การปรากฏของพืช สัตว์ และระบบนิเวศที่แตกต่างกันอย่างไรบนพื้นโลก (Freeman & Raup, 1959 ; Strahler & Strahler 1997)

สาระของวิชาภูมิศาสตร์เริ่มปรับเปลี่ยนทิศทางจากที่เคยเน้นภูมิศาสตร์กายภาพอยู่ก่อนในยุคคลาสสิก มาให้ความสำคัญกับภูมิศาสตร์มนุษย์โดยสาระสำคัญอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมมากขึ้นในต้นยุคใหม่ของภูมิศาสตร์ (ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๗๐ เป็นต้นมา) อย่างไรก็ตาม สาระของภูมิศาสตร์มนุษย์ในช่วงเวลานี้ยังถูกจำกัดอยู่ในแขนงภูมิศาสตร์ประชากร (Population Geography) ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน (Settlement Geography) และทฤษฎีทำเลที่ตั้ง (Location Theory) ตอนปลายของยุคใหม่ก่อนเข้าสู่ยุคทางการปฏิรูปทางภูมิศาสตร์ (ค.ศ. ๑๘๗๐-๑๘๙๐) ภูมิศาสตร์มนุษย์ได้มีพัฒนาการมากขึ้น กล่าวคือ มีแขนงวิชาภูมิศาสตร์เมือง (Urban Geography) ภูมิศาสตร์การเมือง (Political Geography) และภูมิศาสตร์เชิงประวัติ (Historical Geography) เพิ่มเติมเข้ามา (มนัส สุวรรณ, ๒๕๕๒)

ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ซึ่งถือว่าเป็นระยะเริ่มต้นของยุคแห่งการปฏิรูปวิชาภูมิศาสตร์ พบว่ามีการเพิ่มแขนงวิชาภูมิศาสตร์มนุษย์ขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ อาจเป็นด้วยเหตุปัจจัยที่สำคัญ ๒ ประการ ประการแรก คือ การตื่นตัวและการให้ความสนใจในเรื่องของที่ตั้งและทำเลในกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ เหตุปัจจัยประการที่สอง คือ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและเครื่องมือที่ทันสมัยสำหรับการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ที่ทำให้บุคคลและองค์กรจากหลายภาคส่วนหันมาให้ความสนใจวิชาภูมิศาสตร์มากขึ้น ภูมิศาสตร์มนุษย์แขนงต่างๆ ที่เกิดเพิ่มมากขึ้นในยุคนี้ที่สามารถยกเป็นตัวอย่างได้ คือ ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว (Tourism Geography) ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ (Economic Geography) ภูมิศาสตร์เกษตร (Agricultural Geography) ภูมิศาสตร์สถาปัตยกรรม (Architectural Geography) ภูมิศาสตร์การขนส่ง (Transportation Geography) ภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์ (Ethnic Geography) ภูมิศาสตร์อุตสาหกรรม (Industrial Geography) และภูมิศาสตร์การแพทย์ (Medical Geography) เป็นต้น

ผู้เขียนมีความคิดเห็นส่วนตัวที่ใคร่นำเสนอ ณ จุดนี้เพื่อให้เป็นประเด็นสำหรับการวิพากษ์โดยหวังจะให้เกิดความแตกฉานในทางวิชาการของวิชาภูมิศาสตร์ คือ “ภูมิศาสตร์มนุษย์” ทุกแขนงที่กล่าวเป็นอาทิแล้วข้างต้น ไม่ว่าจะด้วยความเข้าใจของนักวิชาการกลุ่มใดก็ตาม และ/หรือไม่ว่าจะมีความหมายเหมือนกันหรือต่างกัน อย่างไรก็ตาม ในหมู่นักภูมิศาสตร์ด้วยกัน แท้จริงแล้วคือ “**ภูมิศาสตร์พฤติกรรม**” (Behavioral Geography) นั่นเอง ที่กล่าวเช่นนี้มิใช่เป็นการกล่าวโดยไร้เหตุผลหรือปราศจากคำอธิบาย ที่กล่าวว่า “ภูมิศาสตร์มนุษย์” แท้จริงคือ “ภูมิศาสตร์พฤติกรรม” ก็เพราะเหตุผลที่ว่ากิจกรรมทุกอย่างของมนุษย์ที่ได้กระทำไปแล้ว หรือกำลังกระทำ และ/หรือจะทำต่อไปเพื่อความอยู่รอดบนพื้นโลกล้วนเป็นพฤติกรรมที่แสดงออกมาเพื่อตอบสนองสิ่งแวดล้อมที่เป็นตัวกระตุ้นโดยมีมิติของ “เวลา” และ “สถานที่” (กาลและเทศะ : Time and Space) และมิติของ “ที่ตั้ง” และ “ทำเล” ซึ่งเป็นมิติสำคัญทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยองค์ประกอบทั้งสิ้น

กลุ่มหลักกลุ่มสุดท้ายของวิชาภูมิศาสตร์ที่มีการเรียนการสอนและกำลังได้รับความนิยมมากเป็นพิเศษในปัจจุบันคือ เทคนิคและวิธีการทางภูมิศาสตร์ ควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตของภูมิศาสตร์มนุษย์ (ภูมิศาสตร์พฤติกรรมในความคิดเห็นของผู้เขียน) คือ การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมของมนุษย์เพื่อตอบสนองสิ่งแวดล้อมที่มีความถูกต้องแม่นยำมากขึ้น นักลงทุนในอุตสาหกรรมย่อมต้องการได้ตำแหน่งที่ตั้งโรงงานที่ทำให้เขาเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุดและได้กำไรสูงสุด ทำนองคล้ายกันเกษตรกรย่อมต้องการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่เพื่อให้ได้ผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่สูงสุด ท่านเองก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีเวลาว่างพอที่จะเดินทางไปท่องเที่ยวท่านย่อมต้องการไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่จะตอบสนองความต้องการของท่านสูงสุด ตัวอย่างกิจกรรมของมนุษย์เหล่านี้จำเป็นอยู่เองที่จะต้องอาศัยข้อมูลและการนำเสนอข้อมูลเชิงพื้นที่ (Spatial data) ที่มีความเชื่อถือได้สูง โชคดีที่วิชาภูมิศาสตร์ได้มีการพัฒนาเทคนิคและวิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวมาตั้งแต่ต้น เริ่มด้วยการสำรวจภาคสนาม (Field survey) เพื่อรวบรวมข้อเท็จจริงของพื้นที่เชิงประจักษ์ จากนั้นพัฒนามาเป็นการจัดทำแผนที่และการแปลความหมายจากภาพถ่ายทางอากาศ เมื่อมีการส่งดาวเทียมเพื่อการสำรวจไปยังอวกาศมากขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ เทคนิคของการสัมผัสระยะไกลหรือที่เรียกทับศัพท์ว่า รีโมทเซนซิง ระบบภูมิสารสนเทศ (GIS) และระบบการกำหนดพิกัดบนพื้นโลก (GPS) ได้ถูกพัฒนาและจัดให้มีการเรียนการสอนอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาเกือบทุกแห่งในปัจจุบัน

นอกเหนือจากเทคนิคและวิธีการทางภูมิศาสตร์ที่เป็นกลุ่มวิชาที่กำลังได้รับความนิยมอย่างสูงมากในปัจจุบันแล้ว วิธีการศึกษายังได้พัฒนาการเรียนการสอนรวมตลอดจนการศึกษาวิจัยมากขึ้น จากที่เคยเน้นวิธีการเชิงพรรณนาหรือวิธีการเชิงคุณภาพ (Descriptive/qualitative approach) ได้มีการผนวกเอาเทคนิคเชิงปริมาณ (Quantitative approach) เพิ่มเติมเข้าไว้ด้วยเช่นกัน

กระบวนการในการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์

จุดเริ่มต้นของการแสวงหาความรู้ทางภูมิศาสตร์น่าจะมีความคล้ายคลึงกับศาสตร์อื่น คือ เกิดขึ้นจากความอยากรู้อยากเห็น (Curiosity) ของมนุษย์ ต่างกันตรงที่ว่าความอยากรู้อยากเห็นของนักภูมิศาสตร์จะเน้นหนักไปที่การปรากฏของสิ่งของหรือเหตุการณ์ในสถานที่ต่างๆ บนพื้นโลกว่าคืออะไรและเป็นเพราะเหตุใด การหาคำตอบให้กับความอยากรู้อยากเห็นดังกล่าวทำให้กระบวนการของการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์เกิดขึ้นคือ **การสังเกต**^๑ (Observation) ผลลัพธ์ที่เกิดตามมาจากการสังเกตคือการรับรู้เชิงพื้นที่ (Spatial perception) ซึ่งหมายถึงการได้พบได้เห็นปรากฏการณ์จริงเชิงประจักษ์ ส่วนของความอยากรู้อยากเห็นในปรากฏการณ์ที่ไม่สามารถหาคำตอบจากการสังเกตได้นำไปสู่การคาดเดาหรือการนึกคิดเชิงพื้นที่ (Spatial conception)^๒

ความไม่รู้ประจักษ์ชัดในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนอกเหนือจากพื้นที่ที่ตนเองสามารถสังเกตได้นี้เองได้นำไปสู่กระบวนการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์กระบวนการที่ ๒ คือ **“การสำรวจ”** (Surveys) ด้วยความจำกัดของความก้าวหน้าด้านยานพาหนะในการเดินทาง การสำรวจของนักภูมิศาสตร์ในยุคต้นๆ กระทำในลักษณะของการเดินเท้าซึ่งทำให้การรับรู้เชิงพื้นที่ยังคงมีขอบเขตจำกัด ต่อเมื่อมีการพัฒนาเป็นการใช้สัตว์ต่าง ๆ และเรือพาย ทำให้มีข้อมูลเชิงพื้นที่ที่มีความถูกต้องจากการสำรวจถูก

^๑ Eratosthenes ตอบคำถามให้กับความอยากรู้ที่ว่าเส้นรอบวงของโลกมีขนาดเท่าไรโดยอาศัยการสังเกตลำแสงของดวงอาทิตย์ที่ส่องมายังพื้นโลก ณ สองจุดในเวลาเดียวกัน จุดแรกคือบ่อน้ำที่เมือง Syene (Aswan) ซึ่งลำแสงจากดวงอาทิตย์ทำมุมตั้งฉากพอดี อีกจุดหนึ่งคือเสาเหลี่ยม (Obelisk) หน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งเมือง Alexandria ซึ่งลำแสงจากดวงอาทิตย์ทำให้เกิดเงาของแสง Eratosthenes ได้อาศัยความยาวของเงาคำนวณหามุมของเสากับลำแสงของดวงอาทิตย์แล้วนำไปเปรียบเทียบกับระยะห่างระหว่างเมือง Syene กับ Obelisk เพื่อคำนวณเส้นรอบวงของโลก นำข้อจรรยาที่ผลการคำนวณของ Eratosthenes ได้เส้นรอบวงของโลกเท่ากับ ๓๙,๓๐๐ กิโลเมตร ซึ่งใกล้เคียงอย่างมากกับผลการคำนวณด้วยวิธีการที่ทันสมัยในปัจจุบันที่คำนวณเส้นรอบวงได้ ๔๐,๐๐๐ กิโลเมตร (Holt-Jensen, 1999)

^๒ สภาพการณ์ดังกล่าวนี้ถ้าได้มีการสังเกตแผนที่ในสมัยโบราณจะเห็นความน่าสนใจ อย่างหนึ่งคือ ใครทำแผนที่ประเทศของตนจะมีขนาดใหญ่ และอยู่ตรงกลางแผนที่เพราะมีข้อมูลเชิงประจักษ์จากการรับรู้ ประเทศหรือภูมิภาคอื่นที่ห่างไกลเกินการรับรู้ก็จะนึกคิดหรือไม่ก็คาดเดาเอา เมื่อเขียนในแผนที่จึงมีรูปทรงไม่แน่นอนและมีขนาดเล็ก

นำไปจัดทำเป็นแผนที่มากขึ้น การสำรวจพื้นที่จริงบนพื้นโลกได้มีพัฒนาการสูงสุดในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ เชื่อมต่อกับคริสต์ศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งถือเป็นยุคแห่งการสำรวจ (Age of Exploration) ที่แท้จริง การค้นพบปรากฏการณ์เชิงประจักษ์ของนักสำรวจหลายท่าน เช่น คริสโตเฟอร์ โคลัมบัส (Christopher Columbus) เฟอร์ดินานด์ แมกเจลแลน (Ferdinand Magellan) และ อเมริโก เวซพูชี (Amerigo Vespucci) ได้กลายเป็นพื้นฐานความรู้ที่นำไปสู่ยุคใหม่ของวิชาภูมิศาสตร์ (James, 1972)

ความก้าวหน้าในกระบวนการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์มิได้หยุดนิ่งอยู่ที่การสำรวจ แต่ได้พัฒนาก้าวหน้าขึ้นตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีในแต่ละยุคสมัย “การแปลภาพถ่ายทางอากาศ” (Aerial photography interpretation) คือ อีกวิธีการหนึ่งในการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ที่มีส่วนสำคัญอย่างมากในการทำให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ที่ชัดเจน และครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมากขึ้น การส่งยานสำรวจขึ้นไปในอวกาศภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้ทำให้กระบวนการศึกษาวิชาภูมิศาสตร์ก้าวหน้าไปถึงจุดสูงสุดของการพัฒนาในปัจจุบัน ด้วยเทคนิคของการสัมผัสระยะไกลหรือ “รีโมทเซนซิง” “ระบบภูมิสารสนเทศ” (GIS) และ “ระบบการกำหนดพิกัดบนพื้นโลก” (GPS) ส่วนทำให้วิชาภูมิศาสตร์มีคุณค่าและเป็นที่ยอมรับมากขึ้นในทางวิชาการ นอกเหนือไปจากนี้คือทำให้มีการใช้ประโยชน์จากผลการวิเคราะห์และการจัดการข้อมูลเชิงพื้นที่ด้วยวิธีการสมัยใหม่นี้เพื่อการวางแผนและการพัฒนามากขึ้นด้วย

บทสรุป : อนาคตภาพของการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ในประเทศไทย

แม้ภูมิศาสตร์จะเป็นวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาทุกระดับมาเป็นเวลานาน แต่อย่างน้อยที่สุดตั้งแต่เริ่มต้นของยุคปฏิรูปวิชาภูมิศาสตร์ได้พบการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างชัดเจนว่าวิชาภูมิศาสตร์ได้รับความสำคัญน้อยลง การมองข้ามความสำคัญของวิชาภูมิศาสตร์ในสถาบันการศึกษาสามารถวิเคราะห์เชิงเหตุปัจจัยได้ ๒ กรณี กรณีแรก ความเสื่อมถอยในความสำคัญของวิชาภูมิศาสตร์จนทำให้มีการปรับลดเนื้อหาสาระและกำหนดให้วิชาภูมิศาสตร์

เป็นเสมือนวิชาเลือกเป็นเพราะผู้กำหนดนโยบายด้านการศึกษาหรือกล่าวตรงๆ คือ กระทรวงศึกษาธิการไม่เข้าใจธรรมชาติของภูมิศาสตร์อย่างลึกซึ้ง กรณีที่ ๒ ความถดถอยของวิชาภูมิศาสตร์เกิดขึ้นเพราะมีผู้สนใจที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภูมิศาสตร์น้อยลง ทำให้ผู้ที่จะศึกษาจริงและค้นคว้าจริงในทางภูมิศาสตร์มีจำกัด นักศึกษาระดับมหาวิทยาลัยที่ผ่านการสอบเข้าศึกษาต่อและเลือกเรียนสาขาภูมิศาสตร์ก็มีใช้ความตั้งใจที่แน่วแน่ว่าจะจะเป็นนักภูมิศาสตร์ แต่เป็นเพราะสาขาวิชาที่เลือกในลำดับต้นๆ ตอนสมัครสอบได้คะแนนไม่ถึงเกณฑ์

น่าจะถึงเวลาแล้วสำหรับการปฏิรูปวิชาภูมิศาสตร์เป็นครั้งที่ ๒ จุดมุ่งหมายที่เสนอให้มีการปฏิรูปอีกครั้งหนึ่งมิใช่เพียงต้องการให้มีการนำเอาวิชาภูมิศาสตร์ที่เคยกำหนดให้มีการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับต่างๆ กลับมาจัดให้มีการเรียนการสอนเหมือนที่เคยทำมาเท่านั้น แต่ยังมุ่งหวังที่จะให้มีการปฏิรูปเนื้อหาสาระและวิธีการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยและเหมาะสมกับบริบทของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป แน่ใจว่าการปฏิรูปวิชาภูมิศาสตร์ครั้งนี้จะไม่มีทางเกิดขึ้นได้เลย หากบุคคล ๒ กลุ่มหลัก ได้แก่ ผู้อาวุโสทางวิชาการด้านภูมิศาสตร์และผู้กำหนดนโยบายการศึกษาของชาติไม่เห็นด้วย ผู้ทรงภูมิรู้ทางภูมิศาสตร์ต้องตื่นรู้และรุกสู้เพื่อศักดิ์ศรีของภูมิศาสตร์ในฐานะ “แม่แห่งสรรพศาสตร์” ที่สำคัญเช่นกันคือผู้ทรงภูมิรู้เหล่านี้ต้องแสดงให้เห็นผู้กำหนดนโยบายการศึกษาของชาติได้ตระหนักและเห็นความสำคัญของวิชาภูมิศาสตร์ในประเด็นที่ว่าใครก็ตามถ้าไม่มีพื้นฐานความรู้ในวิชาภูมิศาสตร์ที่ดีพอ การทำความเข้าใจในสาระของศาสตร์อื่นก็ทำได้ยาก ในส่วนของผู้กำหนดนโยบายทางการศึกษาของชาติก็ทำนองคล้ายกัน มิใช่เพียงตระหนักรู้ในธรรมชาติและความสำคัญของวิชาภูมิศาสตร์ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นเท่านั้น แต่พวกเขาควรจะได้รับรู้ในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ (Political Geography) ด้วยว่าการสร้างเสริมให้คนในชาติมีความรู้ความเข้าใจในสาระของวิชาภูมิศาสตร์ (ควบคู่ไปกับวิชาประวัติศาสตร์) ย่อมทำให้พวกเขามีความรัก ความผูกพัน และความภูมิใจในความเป็นคนในชาติ (National identity) ดังวลีหนึ่งของบทเพลงสยามเมืองยิ้มที่ว่า “จงภูมิใจเกิดที่เกิดเป็นไทย”

สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ การได้เรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ในส่วนของวัฒนธรรม ความเจริญก้าวหน้ารวมตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตของชนชาติต่างๆ บนพื้นโลก ยังเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับการสื่อสารและการทำความเข้าใจเพื่อสร้างความร่วมมือและความเป็นปึกแผ่นระหว่างประเทศ ความคิดเห็นนี้มีความสอดคล้องกับ ข้อเสนอของสหภาพภูมิศาสตร์ระหว่างประเทศ (International Geographical Union : IGU) ที่ว่าวิชาภูมิศาสตร์ควรมีบทบาทที่สำคัญในฐานะวิชาหลัก (Key discipline) ในกระบวนการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา ทั้งนี้ IGU ได้ให้เหตุผลของการเสนอความคิดดังกล่าวไว้ ๔ ประการคือ (๑) วิชาภูมิศาสตร์จะทำให้ผู้เรียน **เข้าใจ** (to understand) การปรากฏของสิ่งต่างๆ บนพื้นโลกได้ดีขึ้น (๒) ความรู้ในวิชาภูมิศาสตร์จะเพิ่มศักยภาพของผู้เรียนหรือผู้ที่ใฝ่รู้ให้สามารถ**ต่อสู้** กับสิ่งต่างๆ (to cope) รอบตัวได้ดีขึ้น (๓) ภูมิศาสตร์จะทำให้ผู้เรียนมีความสามารถมากขึ้นในการ**สังเคราะห์** (to synthesize) และ/หรือ**เชื่อมโยง** (to bridge) ปรากฏการณ์ที่เกิดบนพื้นโลกด้วยธรรมชาติของสารที่ครอบคลุมทั้งศาสตร์ธรรมชาติ ศาสตร์บริสุทธิ์ และศาสตร์สังคม และ (๔) ความรู้ในวิชาภูมิศาสตร์จะ**เป็นพื้นฐานความรู้** (to share) สำหรับการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในศาสตร์อื่นต่อไป (Holt-Jensen, 1999)

กล่าวโดยสรุป จากที่ได้นำเสนอมาทั้งหมด ผู้เขียนมีความคิดและความคิดเห็นว่าวิชาภูมิศาสตร์ควรจะต้องได้รับการยอมรับจากสังคมวิชาการให้มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาต่อไป ทั้งนี้เพราะวิชาภูมิศาสตร์เป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งไม่เฉพาะในฐานะที่เป็นศาสตร์หนึ่งในทางวิชาการเท่านั้น แต่การกำหนดให้มีการเรียนการสอนวิชาภูมิศาสตร์ยังจะทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้เพื่อให้การดำเนินชีวิตมีความสุขและผสมกลมกลืนกับธรรมชาติมากขึ้น ยิ่งไปกว่านั้นคือการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ยังจะทำให้ผู้เรียนรู้และเข้าใจสังคมของตนเองและสังคมโลกมากขึ้นด้วย

คำกราบบังคมทูลของอธิการบดี เมื่อเสร็จสิ้นการแสดงปาฐกถา

ขอพระราชทานกราบบังคมทูลทราบบฝ่าละอองพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตกล่าวขอบพระคุณ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ ที่กรุณามาเป็นผู้แสดงปาฐกถาชุด “สิรินธร” ในวันนี้ คำบรรยายของท่านแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความรอบรู้และเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่อง “พรมแดนความรู้วิชาภูมิศาสตร์”

ในนามของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.มนัส สุวรรณ ไว้ ณ ที่นี้ ลำดับต่อไป ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระราชนุญาตกราบบังคมทูลเชิญใต้ฝ่าละอองพระบาทเสด็จพระราชดำเนินไปยังห้อง ๑๑๔ อาคารมหาจุฬาลงกรณ์ เพื่อเสวยพระสุธารสที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ขอพระราชทานน้อมเกล้าฯน้อมกระหม่อมจัดถวายต่อไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม

เอกสารอ้างอิงและอ่านประกอบ

ฉัตรชัย พงศ์ประยูร. **แนวคิดใหม่ทางภูมิศาสตร์**. กรุงเทพฯ : บริษัทมิสเตอร์
ก๊อปปี (ประเทศไทย) จำกัด, ๒๕๔๙.

มนัส สุวรรณ. “วิวัฒนาการของภูมิศาสตร์และภูมิศาสตร์มนุษย์ในประเทศไทย”
ใน **รวมบทความวิชาการ ๔๕ ปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เชียงใหม่**. เชียงใหม่ : หจก.เชียงใหม่ชุมทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

De Blij, H.J. **The Earth : An Introduction to Its Physical and Human
Geography**. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1995.

De Blij, H.J. and Peter O. Muller. **Geography: Realms, Regions, and
Concepts**. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1994.

Freeman, Otis W. and H.F. Raup. **Essentials of Geography**. New York:
McGraw-Hill Book Company, Inc., 1959.

Getis, Arthur, Judith Getis and Jerome D. Fellmann. **Introduction to
Geography**. New York: McGraw-Hill Companies, Inc., 1998.

Gold, John R. **Introduction to Behavioral Geography**. Oxford: Oxford
University Press, 1980.

Haggett, Peter. **Geography: A Modern Synthesis**. New York: Harper
Row Publisher, 1972.

Holt-Jensen. **Geography: History & Concepts**. London: SAGE
Publications, 1999.

James, Preston E. **All Possible World: A History of Geographical
Ideas**. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company, Inc., 1972.

Lowe, John and Eldor Pederson. **Human Geography: An Integrated
Approach**. New York: John Wiley & Sons, Inc., 1983.

Martin, Geoffrey J. and Preston E. James. **All Possible World: A History of Geographical Ideas.** New York: John Wiley & Sons, Inc., 1993.

Matthews, John A. and David T. Herbert (editors). **Unifying Geography: Common Heritage, shared future.** London: Routledge, 2004.

Walmsley, D.J. and G.J. Lewis. **Human Geography: behavioral approach.** London: Longman Inc., 1984.

Strahler A. and Arthur Strahler. **Physical Geography: Science and Systems of the Human Environment.** New York: John Wiley & Sons, Inc., 1997.

ประกาศจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ๙ สยามบรมราชกุมารี

อนุสนธิคำสั่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ ๓๑๘/๒๕๕๓ เรื่อง แต่งตั้ง
คณะกรรมการบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระ
รัตนราชสุตา ๙ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. ๒๕๒๑ ลงวันที่ ๒๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓ เพื่อ
ให้การบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ๙
สยามบรมราชกุมารี เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยอำนาจตามความในข้อ ๙ แห่ง
ข้อบังคับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยว่าด้วยกองทุนจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลอง
สมเด็จพระรัตนราชสุตา ๙ สยามบรมราชกุมารี พ.ศ. ๒๕๒๑ พ.ศ. ๒๕๕๒ อธิการบดี
จึงให้ยกเลิกคำสั่งดังกล่าว และแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เฉลิมฉลองสมเด็จพระรัตนราชสุตา ๙ สยามบรมราชกุมารี ชุดใหม่
ประกอบด้วยผู้มีตำแหน่งและนามดังต่อไปนี้

๑. อธิการบดี	เป็น ประธานกรรมการ
๒. รองอธิการบดี (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว.กัลยา ติงศักดิ์ทิพย์)	เป็น กรรมการ
๓. คณบดีคณะอักษรศาสตร์	เป็น กรรมการ
๔. ผู้แทนสภาคณาจารย์	เป็น กรรมการ
๕. ศาสตราจารย์กิตติคุณสุนน อมรวิวัฒน์	เป็น กรรมการ
๖. ศาสตราจารย์ ดร.พัทธา สายหู	เป็น กรรมการ
๗. ศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.ประคอง นิมมานเหมินทร์	เป็น กรรมการ

- ๘. รองศาสตราจารย์ ดร.อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์ เป็น กรรมการ
- ๙. รองศาสตราจารย์ ดร.บัญชา พูลโกศา เป็น กรรมการ
- ๑๐. รองศาสตราจารย์ ดร.กรรณิการ์ สัจกุล เป็น กรรมการ
- ๑๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ เป็น กรรมการ
- ๑๒. ผู้อำนวยการสำนักบริหารงานวิจัย เป็น กรรมการและเลขานุการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

(ศาสตราจารย์ นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล)
อธิการบดี

ฝ่ายประสานงานการจัดทำหนังสือ

รองศาสตราจารย์ ดร.อนงค์นาฏ เกกิงวิทย์

นายแก้ว ปุณทริกโกทก

นางพรประภา เสวกวิหारी

นางสาวดาวัลย์ ภาจิตต์ใจมั่น

นางสาวสรารักษ์ หงสะมัต

นางสาวขวัญพัฒน์ นาคำ

นายกรรชิต จิตรระทาน

นางสาวบงกช หงสะพัก